

Renée

Tweehonderd luiers, drie evenwijdige rijen. Geen zuchtje wind in de witheid van het katoen. De geur van marseillezeep, zoete melk. Zinderend gelach. Het overstemt heel even het kindergebrabbel dat zowel vanuit het park als door de wijdopen ramen komt. De lachende vrouwen zijn met vier, ze praten en halen de knijpers van de waslijnen, gooien ze in een blikken doos. Ze vouwen de stoffen vierkanten zorgvuldig op en stapelen ze vervolgens in enorme rieten manden.

Op de treden naar het witte huis zitten nog drie vrouwen, ze schillen aardappelen. Laten ze in een grote, ijzeren teil met water plonzen. De schillen vallen op krantenpapier. Twee van de vrouwen, allebei hoogzwanger, kletsen met elkaar – flarden van scherpe stemmen –, de derde, in een bloemetjesjurk, zwijgt.

Ze heet Renée en is kaalgeschoren. Rode stoppels. Drakenogen, groen met een roodoranje aureool om de pupil. Blonde, bijna onzichtbare wimpers geven haar blik iets naakts en verschroeids wanneer ze haar ogen opslaat. Als ze haren had, zou ze bloedmooi

zijn geweest, maar ze heeft er geen en met haar kale schedel lijkt ze op een magere straatkat. Een balorige kwajongen. Plots een schelle gil: ze stopt haar gewonde wijsvinger in haar mond. *'Was ist los,'* vraagt haar buurvrouw.

De smaak van ijzer en zout, van verre zee, van verdrinken, ze richt haar vlammeende ogen omhoog naar de hemel, ondergaande zonnen. Haalt haar vinger uit haar mond, knijpt haar vuist dicht. Druppels bloed op de krant en op het gras. Ze spreekt geen Duits. *Ik begrijp je niet, ik begrijp geen snars van wat je zegt. Ze zwijgt.*

Vloeibare geluiden als de knollen in de teil plonzen. Snel druppend bloed, spetters op het papier. Ze zijn klaar. Alle geschilderde aardappelen voor de volgende middag liggen op de bodem van het ijskoude water. Een van de vrouwen, vierkant gezicht, asblond, tilt de teil op bij het hengsel. Ze zoekt haar evenwicht, moeizaam vanwege haar veranderde zwaartepunt, legt een hand op haar bolle buik, neemt de teil mee. Water spat op haar jurk. Renée vouwt de krant dicht over de schillen, het wordt een dikke prop, die ze tegen zich aan drukt.

Ze staat op, loopt naar het pad om de vijver, haar voetstappen klinken hol op de uitgedroogde aarde, haar schoenen komen onder het stof te zitten. Aan de overkant van het water ziet ze de oude eiken. Daarachter akkers, nog meer akkers, weidse luchten, een immense hemel. Om haar heen: dicht struikgewas, hoge bomen met volle kruinen. In hun schaduw voelt ze hun koude ademhaling, ze inhaleert de geur van verdampend water, plantaardig en misselijkmakend. Daarboven, in de zonovergoten kruinen, geen blaadje dat ritselt. Stilstaande lucht. Ze werpt een blik achterom, de vrouwen zijn het huis in gegaan. Neemt de prop in haar lin-

kerhand, haalt met haar rechter wat honingkoekjes uit haar zak. Eet er een, en dan een tweede, lopend.

Bij een paar bomen die een opvallend bosje vormen gaat ze van het pad af naar een grote kist van houten planken, met een deksel, haar voeten zakken weg in de aarde, die hier minder droog is. Op dat moment hoort ze het. Het geluid van brekende takken, van ont-snapt dier. Ze gaat kijken. Ziet hem, op zijn knieën, half in de kist, hij schrokt rauwe schillen naar binnen, propt ze met handenvol tegelijk in zijn mond. Een wandelend geraamte, graatmager. Naast hem, op de grond: een hark met de tanden naar de azuurblauwe lucht gericht. Ingevallen oogkassen, uitstekende jukbeenderen. Hij zit bekneeld in zijn opgejaagde blik, zwemt in zijn versleten overhemd, dat oneindig te groot is voor zijn gekrompen lijf.

Als hij Renée ziet, springt hij overeind en stort zich dan op haar. Ze gilt, door het contact met de man en haar eigen achteruitwijkende beweging valt ze. Probeert meteen weer overeind te krabbelen. De man keurt haar geen blik waardig, hij raapt de gevallen stukjes koek op, stopt ze gretig in zijn mond. Daarna grijpt hij naar zijn hark. Ze brengt haar ellebogen en armen beschermend omhoog. Maar de man knippert niet eens met zijn ogen. Hij scheert langs de hemel en gaat ervandoor, met volle mond.

Renée staat op. Kijkt naar de vogelverschrikker die met wild maaiende ledematen vecht tegen het licht en verdwijnt. Ze blijft hem nakijken, ook al is hij al minutenlang weg. De koekkrumels nog op haar lippen. Bladerskeletjes op haar jurk. Ten slotte raapt ze de in het rond gestrooide schillen op, ze zijn vers en stijf, ze gooit ze in de kist, tussen het pas gewiede onkruid en de verlepte takken. De prettige geur van aarde in wording. Om haar heen zoemen

insecten in de zon. Op de krant bij haar voeten, *Das Reich* van 27. August 1944, staat een foto van de Atlantikwall, die heeft ze met haar eigen ogen gezien, niet ver van bij haar thuis. Thuis. Voordat ze *berecht* werd. Ze weet niet eens meer of ze haar hebben weggejaagd of dat ze gevluht is, en ook niet waar ze precies is, ergens in Duitsland, op een plek met een heleboel Duitse vrouwen. Waar ze onderdak krijgt.

Een druppel zweet rolt over haar slaap. In de verte wordt de bel geluid, de eerste keer. Twintig voor zes. Ze raapt het vochtige krantenpapier op, er zitten gaten in, frommelt het tot een bol, gooit het bij het plantenafval. Zet een paar stappen in de richting waarin de man verdwenen is. Hij is echt weg. Aan de andere kant van het bosje ligt een aardappelveld waar de bewoonsters soms knollen moeten rapen: niemand.

Ze is bang dat hij terug zal komen. Vraagt zich af of hij terug zal komen.

Ze voelt zich zo alleen dat haar huid ervan schrijnt, dat haar mond ervan uitdroogt.

De man komt niet terug.

Ze komen nooit terug.

De bel, een tweede keer.

Ze loopt het pad af in de omgekeerde richting, naar het tweeledige, verhoogde, witgekalkte gebouw van drie verdiepingen. Links de oude vleugel, rechts de nieuwe, beide toegankelijk via een natuurstenen trap aan de voet waarvan bloemen en tuinkruiden bloeien. Aroma's van citroenverbena en tijm. De andere vrouwen zijn al naar binnen. In de verte huilt een baby. Op de balkons

staan wiegjes, buitengezet in de frisse lucht, keurig op een rij, met witkatoenen doeken eroverheen voor schaduw. Naast het gebouw: de zwarte ss-vlag. Bij het minste zuchtje wind wappert hij in de zon, zoals hij de komende duizend jaar zal blijven doen.

De plek heeft niets van een kazerne en nog minder van een ziekenhuis. Eerder van een bijzonder keurig pension. Een bovenmaats chalet, omgeven door bijgebouwen en velden, met uitzicht op een vijver.

Kwart voor zes, avondeten. Geroezemoes van vrouwenstemmen. Alles galmt, in de gemeenschapsruimte. Als het etenstijd is, doet de enorme woonkamer van het huis dienst als eetzaal.

Plankenvloer, veel lichtinval. Renée zit aan tafel bij een raam dat uitkijkt op het park, in het tegenlicht gloeien haar gekortwiekte haren op als een stralenkrans. Buiten ziet ze het grasveld, de bomen, de bijgebouwen van het *Heim*. Achter de vijver: het open veld.

In haar handen mooi zilveren bestek met het wapenschild van de Rothschilds gegraveerd onder een baronnenkroon, en voor haar op tafel een groot bord met het keurmerk van Frühling & Pelz in Berlijn. Aan elke tafel zitten twaalf vrouwen om een bebloemd tafellaken, de meeste jong of heel jong, in katoenen jurken. Hun handen zijn bleek, verzorgd, de muren waartegen hun stemmen weerkaatsen smetteloos. Het ruikt naar keuken, zout, verse groenten.

Bij de deur hangt het weekmenu, van maandag tot zondag, middag en avond. Vandaag, zaterdag 2 sept. 1944: groentebouillon, gegrild rundvlees, boter, brood, komkommersalade.

Een verpleegster klingelt met haar vork tegen een glas en meteen wordt het stil, een enigszins gespannen stilte: ‘Om eenendertig minuten voor vijf is Jürgen geboren, drie kilo en vierhonderd gram, vijftig centimeter, een hoofdomtrek van zesendertigenhalf.’ Applaus, vreugdekreetjes. *Lebe Jürgen, lebe Frau Geertrui!* Een van de vrouwen huilt.

Dan zetten dienstmeisjes die op een afstandje stonden te wachten de soepterrines op tafel. Getik van metaal tegen porselein, geluiden van glazen, alles kristalhelder.

Kwart over zes. Gewoonlijk is de hal leeg, hangt er alleen stilte. Maar vanavond is er iets op til. Een doek met een enorm hakenkruis ligt over een tafel gedrapeerd. Daarop een portret van Hitler en bloemen, het lijkt wel een altaar, een geïmproviseerde kapel. Ervoor: een Perzisch tapijt en een groot, wit kussen met een kanten bord. Aan de muur een vlag met nog een hakenkruis: *Deutschland, erwache*, Duitsland, word wakker. Tegenover de tafel, zeven rijen stoelen. Al een paar dagen hoort Renée geregeld het woord *Reichsführer* vallen.

Twintig over zes. Kamer 23 is ruim, twee eikenhouten bedden geflankeerd door nachtkastjes met kunstig houtsnijwerk, bijpassende kleerkasten, een salontafel tussen een stel fauteuils en een grote groenfluwelen bank. Iedere bewoonster heeft een eigen wastafel met een spiegel erboven. Alles is mooier, luxueuzer dan in de ss-kraamkliniek van Lamorlaye, waar ze een paar weken heeft doorgebracht, tot het gebouw op 10 augustus werd ontruimd. Die datum herinnert ze zich nog goed.

Op de binnenkant van de deur hangt de dagindeling. Renée kent geen Duits, maar ze wordt geholpen door de getallen en de onveranderlijke dagelijkse routine. Ondertussen weet ze van alle, of bijna alle, woorden wat ze betekenen.

Ab 5.00-6.00: Borstvoeding 1. (Stillen, en de s spreek je uit als ‘sss’), als het begin van een stilte, stilte is in het Duits trouwens Stille)

Ab 6.00-6.30: Kamer opruimen (Zimmer in Ordnung bringen, de z wordt een nogal harde ‘tsss’)

Ab 6.30-7.00: Koffiedrinken (Kaffee trinken, met het tinkelende geluid van kopjes en schoteltjes)

Ab 7.00-8.00: Zich wassen (Baden, met een lange a, het woord laat haar dromen van een badplaats)

Ab 8.00-9.00: Borstvoeding 2. (Stillen – Ssjtillen)

Ab 8.30-9.00: Ontbijt (Frühstück, de puntjes op de u zorgen ervoor dat het geen ‘oe’ wordt)

Ab 9.00-10.45: Huishoudelijk werk (Windeln legen oder andere Hausarbeiten, ze weet niet wat die Windeln zijn, maar ze begrijpt Haus en arbeiten, huis en werken)

Ab 11.00-13.00: Middageten (Mittagessen)

Ab 12.00-13.00: Borstvoeding 3. (Ssjtillen)

Ab 13.00-14.45: Rust (Ruhe, ‘roe’ en dan luid uitademen)

Ab 14.45-15.15: Koffiedrinken (Kaffee trinken, getinkel)

Ab 15.15-16.15: Borstvoeding 4. (Ssjtillen)

Ab 13.00-14.45: Huishoudelijk werk (Windeln legen oder andere Hausarbeiten, misschien zijn Windeln wel ‘luiers’, want die moeten aan de lopende band in de zon worden gehangen en opgevouwen. De dienstmeisjes zijn altijd aan het werk bij de pomp, in weer en wind, met grote metalen bakken vol vuil wasgoed en zakken vol vlokken marseillezeep, ze wrijven,

wringen, knijpen en kijken dan met halfgeloken ogen naar de verblindend witte katoenen vierkanten)

Ab 17.45-18.15: Avondeten (Abendbrot, letterlijk 'avond' en 'brood')

Na het avondeten mogen de bewoonsters tot halfnacht wandelen, zingen of lezen: *Nach dem Abendbrot: Spaziergänge, Singen oder Lesen bis 19.30*. Soms zijn er ook cursussen, lezingen of radiotoespraken waar alle vrouwen bij aanwezig moeten zijn, maar waar ze weinig van begrijpt.

Ab 19.30-20.30: Borstvoeding 5. (Sssjtillen)

Onder de dagindeling staan de regels van het Heim. De bewoonsters zijn verantwoordelijk voor hun kamer, de *Schwestern* en de bedienden voor de andere ruimtes. 's Avonds moeten de vrouwen de luiken van hun kamers sluiten en daarna worden ze, afhankelijk van de activiteit op het programma, ofwel buiten, ofwel in de gemeenschapsruimte verwacht. Ten laatste stipt om negen uur, maar bij voorkeur al voor het avondeten, moet alle licht worden gedoofd. De plafondlampen in de kamers moeten dan uit, alleen verduisterde nachtlampjes mogen nog. 'Verduisterde', *dunkelte*, is onderstreept. Alsof er hier ooit bombardementen zijn. Alles is zo rustig. Je hoort alleen vrouwenstemmen, babygehuil, vogelgetjilp. Soms een gonzend insect. Je waant je aan het einde van de wereld, hier in dit vrouwenhuis, van buitenaf lijkt niets tot dit afgelegen stuk platteland te kunnen doordringen. In Steinhöring is de oorlog ver weg. De oorlog die Renée had achtervolgd toen ze wegvluchtte uit haar Normandische dorp, die haar vlak bij Parijs, in Lamorlaye, had ingehaald, nauwelijks drieëntwintig dagen later. Daarop vertrok ze in een legerbus naar Duitsland, samen met een stuk of tien baby's, een handvol andere vrouwen en wat verpleegsters, en zo belandde ze hier, in een van die andere kraamklinieken waar je

zo goed te eten krijgt. Maar toch, de oorlog kruipt steeds verder naar haar toe, van west naar oost, en wie zal hem tegenhouden?

Renée proeft de smaak van zout en bouillon nog steeds op haar tong. Ze doet het raam open, laat het volksdeuntje dat uit de parktuin opstijgt naar binnen waaien. Ze boft dat haar kamer aan de kant van de vijver ligt. Op haar vensterbank: een rij bloempotten, bloeiende geraniums, in potgrond die zorgvuldig vochtig wordt gehouden. De geur van natte aarde. Ze kijkt naar het park. In de buurt van de waslijnen doen een tiental vrouwen een rondedans. Ze probeert een glimp op te vangen van het bosje aan de overkant van de vijver, van de compostbak, maar ze ziet alleen bomen, het licht in het gebladerte, het licht op haar gezicht, te veel licht, haar ogen worden er droog van, ze wrijft erover met de rug van haar polsen. Aan de horizon is geen beweging, niet het minste spoor van haar aanvaller. Schilleneter, koekjesdief. Ze krijgt die blik van hem maar niet uit haar hoofd. Wie was hij, behalve de dokter zijn er geen mannen in het Huis. Een uitgehongerde dorpeling misschien. Of een van de gevangenen die op het domein werken. Ze bouwen gigantische houten barakken, verderop. En ze onderhouden het park, maar je ziet ze niet, zelfs niet vanuit de verte, je komt ze nooit tegen.

Achter haar gaat de deur open. Haar kamergenote, een zekere Frau Gerda, strakke vlecht, giftige blik, zegt iets tegen haar, Renée begrijpt alleen het woord *verboden*. Ze doet het raam weer dicht, gaat op haar bed zitten. Ze dagdroomt. Of niet. Je kunt het niet eens dagdromen noemen, ze zit maar wat te suffen, niets om haar heen boeit haar echt. Vaak verdwijnt ze in haar obsessie. Ze denkt aan Artur Feuerbach. Voortdurend. Zelfs als ze niet aan hem denkt, denkt ze aan hem.